

Тимошенко Н.Є.

ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Проблема розвитку людини у нинішньому соціокультурному вимірі посідає центральне місце. Наразі науковці усе більше акцентують свою увагу на питанні подальшого професійного зростання особистості фахівця. Особливо ця проблема актуальна для фахівців, які працюють у сфері “людина – людина”, що передбачає їх здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних відносин. До них належить і соціальний працівник.

Процес становлення соціального працівника як фахівця розкрито у наукових дослідженнях та монографіях багатьох науковців, зокрема: Р. Вайноле, О. Карпенко, Н. Клименко, В. Курбатова, В. Сластьоніна, Н. Шмельової та ін.; проблеми післядипломної освіти соціальних працівників висвітлено у працях І. Зверєвої, О. Крокінської, В. Поліщук, С. Толстоухової; окремі аспекти професійного зростання фахівців представлено у низці праць науковців, зокрема: самовдосконалення на етапі оволодіння майбутньою професією Л. Завацької, І. Миговича, О. Рудницької.

Метою статті є розкриття та висвітлення етапів професійного зростання соціальних працівників в системі неперервної освіти та її структурних компонентів; представлено форми професійного самовдосконалення соціальних працівників та які моменти потрібно враховувати при плануванні професійне зростання.

Дана система включає в себе такі структурні компоненти: допрофесійну підготовку (що передбачає актуалізацію самопізнання і професійного самовизначення, допрофесійну підготовку і професійний відбір), різнорівневу професійну підготовку у ВНЗ (що здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр), післядипломне навчання (передбачає підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, оволодіння новими спеціалізаціями, професійний розвиток і самоосвіту) [2]. Системотвірними елементами неперервної професійної освіти соціальних працівників є: вимоги й потреби суспільства та клієнтів, цінності, мета, зміст і технології соціальної і соціально-педагогічної діяльності, необхідність формування у фахівців готовності до виконання професійних обов’язків, професійної компетентності й професійно зумовлених особистісних якостей.

Мета професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах неперервної освіти полягає у формуванні професійно

компетентного, конкурентноздатного й мобільного фахівця шляхом створення сприятливих умов для усвідомленого професійного самовизначення, професійно-особистісного формування в системі різнорівневої професійної підготовки і професійного зростання на всіх етапах трудової діяльності.

Допрофесійна підготовка як складова безперервної професійної освіти має створювати фундамент для розвитку індивідуальної професійної компетентності особистості, яка вимагає оволодіння досвідом соціальної діяльності, необхідними для цього знаннями і навичками, найважливішими з яких є вміння навчатися самостійно, аналізувати й інтегрувати нову інформацію та включає в себе формування професійно орієнтованих інтересів, готовності до оволодіння спеціальністю у вищому навчальному закладі, мотивації до самореалізації в професійній діяльності [1].

Наразі в Україні застосовуються різноманітні форми допрофесійної підготовки, які здійснюються у наступних типах освітніх закладів: у загальноосвітніх закладах (школах, ліцеях, гімназіях, технікумах); у закладах додаткової освіти (будинках дитячої творчості, соціально-педагогічних клубах, гуртках, факультативах, групах помічників соціальних працівників); у вищих закладах освіти (факультетах майбутнього соціального працівника, очно-заочних школах соціального працівника); у взаємодії „загальноосвітній заклад – заклад вищої освіти” (соціально-педагогічних класах, спеціалізованих класах із конкретного профілю, педагогічних коледжах та ліцеях, школах майбутнього соціального працівника) [6].

Мета професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ є: створення оптимального освітньо-виховного простору для професійно-особистісного формування майбутнього фахівця, забезпечення пролонгованої діагностики з метою визначення відповідності рівня професійної підготовки освітньо-кваліфікаційним стандартам, визначення спеціалізації і майбутнього місця роботи. Головною ознакою професійної готовності фахівців даного напрямку є здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі власної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. В процесі навчання та практичної підготовки студенти набувають концептуальних знань (включаючи певні знання сучасних досягнень) та умінь щодо розв’язання складних непередбачуваних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів.

Професійна діяльність бакалавра з соціальної роботи на первинних посадах полягає у: реалізації загальних функцій шляхом здійснення переважно організаторських, операційних та евристичних процедур

праці; прийнятті оперативних рішень в межах своєї компетенції; функціональній та інформаційній підготовці програми професійної діяльності; забезпеченні координації діяльності різних соціальних інститутів у процесі реалізації цільових програм; управління діяльністю підлеглими, компетенція яких не вище за молодших спеціалістів [8].

Згідно національного класифікатора професій ДК 003:2010, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327, який набрав чинності 01 листопада 2010 р., професійні види робіт, які вимагають кваліфікації спеціаліста або магістра, належать до розділу „професіоналів” [1]. До професіоналів, кваліфікація яких відповідає підготовці за спеціальністю „соціальна робота” належать: професіонали у сфері державної служби: державний соціальний інспектор; консультант (в апараті органів державної влади); вчителі спеціалізованих навчальних закладів: вихователь соціальний по роботі з дітьми-інвалідами, консультант психолого-медико-педагогічної консультації; інші професіонали в галузі методів навчання: вихователь-методист, консультант з питань здорового способу життя; інші професіонали в галузі навчання: методист позашкільного закладу; професіонали в галузі праці та зайнятості: експерт з регулювання соціально-трудова відносин, експерт із соціальної відповідальності, профконсультант. Головною його характеристикою рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, що здобувають освіту за даним освітньо-кваліфікаційним рівнем є здатність розв’язувати складні задачі і проблеми у галузі власної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або реалізацію інноваційних програм та характеризується невизначеністю умов і вимог [1, 8].

Випускник спеціальності “Соціальна робота” отримує кваліфікацію спеціаліст соціальної роботи на основі кваліфікації бакалавра шляхом оволодіння поглибленими спеціальними вміннями та знаннями інноваційного характеру і досвідом їх застосування й продукування нових знань для вирішення проблемних соціальних і науково-дослідних завдань соціально-педагогічної сфери.

Наразі в Україні на базі багатьох навчальних закладів здійснюється підготовка соціальних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня „Магістр”. Фахівець, який має диплом бакалавра чи спеціаліста, якщо він виявив у себе схильність до науково-дослідницької і викладацької роботи, може продовжити навчання у магістратурі. Це дозволяє досягти певної завершеності підготовки на кожному з рівнів, допомагає соціальним працівникам оволодіти новим (вищим) освітньо-кваліфікаційним рівнем, підвищенню професіоналізму, розширенню спектру нових можливостей.

Важливою умовою для розвитку професіоналізму соціального працівника є навчання у системі післядипломної освіти. За час активної професійної діяльності людині потрібно поновлювати професійну освіту 4-5 разів. Мета післядипломної освіти: створення оптимальних умов для

професійно-особистісного розвитку фахівців, а саме: самоосвіти, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, удосконалення фахової майстерності, перекваліфікації, оволодіння додатковими спеціалізаціями тощо.

Система післядипломної освіти складається з 6 блоків: 1) Підвищення кваліфікації: курси підвищення кваліфікації різної тривалості, постійно діючі семінари, стажування, обмін досвідом роботи, конференції, наради, творчі майстерні, робота за індивідуальним планом, ресурсні центри, самоосвіта, консультативна допомога, участь у тренінгах. 2) Перекваліфікація: стаціонарна, заочна, дистанційна, екстернатна форми навчання. 3) Підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня. 4) Спеціалізація. 5) Формування науково-педагогічних кадрів: магістратура, аспірантура, докторантура. 6) Самоосвіта [2].

Значення післядипломної освіти в системі неперервної професійної освіти полягає в усуненні прогалин у базовій освіті, доповнення новими знаннями у зв'язку з інтенсивним розвитком соціальної роботи як науки, осмислення досвіду практичної діяльності, досягнення вищого рівня в умовах постійних змін практики соціальної діяльності, підвищення рівня професіоналізму через постійне професійне самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення особистості це свідома професійна діяльність у системі неперервної освіти, що спрямована на підвищення фахового рівня спеціаліста, його професійну самореалізацію, подальший розвиток професійно значущих якостей та включає чотири етапи: усвідомлення необхідної роботи над собою; визначення програми самовдосконалення; пошукове самовдосконалення; усвідомлення та цілеспрямована зміна себе [6, 7].

Можна виділити такі форми професійного самовдосконалення соціальних працівників: навчання в аспірантурі та докторантурі; курси підвищення кваліфікації; участь у конференціях; участь у ярмарках соціальних проектів та послуг; участь у фестивалях та акціях соціальної тематики; відвідування лекцій, семінарів, тренінгів, майстер-класів, круглих столів; самостійна робота: спеціальна література, користування відео-, аудіоресурсами, мережею Інтернет; консультації у викладачів відповідних кафедр вищих навчальних закладів; консультації у працівників ресурсних центрів; конкурс щодо присвоєння почесного звання "Майстер соціальної роботи"; конкурс „Кращий молодий соціальний працівник року”.

Навчання в аспірантурі та докторантурі. Програми післядипломного навчання фахівців забезпечують підготовку кадрів вищої наукової і педагогічної кваліфікації через систему аспірантури і докторантури. Навчання в аспірантурі та докторантурі дає можливість формувати нові науково-педагогічні кадри зі спеціальності „Соціальна педагогіка”.

Курси підвищення кваліфікації для соціальних працівників проводять як державні так і громадські організації. До державних

структур, які проводять курси підвищення кваліфікації для соціальних працівників, належать, в першу, чергу Державний інститут розвитку сім'ї і молоді, Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, вищі навчальні заклади. Також подібні курси підвищення кваліфікації проводять громадські організації та благодійні фонди, як міжнародні, так і всеукраїнські.

Участь у конференціях дає фахівцю можливість винести на обговорення нагальні проблеми професійної діяльності, здійснити обмін досвідом щодо найкращих практик, збагатитися новими ідеями для вдосконалення своєї роботи. Так, наукові, науково-практичні конференції ініціюються та проводяться державними й громадськими організаціями з різних питань соціальної та соціально-педагогічної діяльності на міжнародному, всеукраїнському та регіональному рівнях. Участь у них беруть не лише провідні науковці у галузі соціальної та соціально-педагогічної роботи, але й докторанти, аспіранти, викладачі, спеціалісти практики.

Участь у ярмарках соціальних проектів та послуг. Організація і проведення таких ярмарок надала можливість громадським організаціям та державним структурам презентувати соціальні проекти та послуги для потенційних клієнтів, незалежних інвесторів та бюджетних установ соціального спрямування. Вони сприяють налагодженню співпраці фахівців громадських організацій з органами місцевої державної влади, комерційними структурами, підтримці ділових контактів, приверненню уваги засобів масової інформації до можливостей розв'язання гострих соціальних проблем. Вперше такий ярмарок було ініційовано та проведено Ресурсним центром „Гурт” та Київською державною адміністрацією 4–5 листопада 1999 року в м. Києві.

Фестивалі соціальної тематики. Зазвичай, вони мають творчий характер та торкаються проблем людей з особливими потребами. Так, у мережі центрів соціальних служб для молоді м. Києва вже понад 15 років проводиться Фестиваль творчості молодих людей з особливими потребами „Повіriamo у себе”. У рамках фестивалю проводиться конкурс творчості, тематичні секції, ретрансляція художніх та документальних фільмів, які висвітлюють проблеми людей з інвалідністю. Традиційно участь у фестивалі беруть не тільки представники цільової групи, але й соціальні працівники, студенти, які здобувають ці спеціальності. Така форма роботи дозволяє актуалізувати та визначити специфічні проблеми людей з інвалідністю, сприяє професійному вдосконаленню у роботі з такою категорією людей та дозволяє глибоко вивчити проблему, встановити важливі професійні контакти зі спеціалістами та установами, які працюють у відповідній галузі.

Відвідування лекцій, семінарів, тренінгів, майстер-класів, круглих столів. На відміну від лекцій, досить популярними в Україні є семінари та тренінги для соціальних працівників. Семінари та тренінги є інтерактивними формами навчання, в яких принцип активності

самовдосконалення доповнюється принципом рефлексії над власною поведінкою і поведінкою інших учасників групи. Вони дозволяють розширити інформаційне поле, вивести кожного учасника за межі „Я – поінформованості” і дають змогу сприймати інформацію від них. Поряд з цим, неодмінно слід наголосити на важливості участі соціальних працівників з метою самовдосконалення у різноманітних круглих столах та майстер-класах. Ці форми роботи дозволяють у швидкій та досить безпечній формі отримати відповіді на питання, які виникають у спеціаліста в контексті проблеми, що обговорюється на заході, а також збагатитися найкращим досвідом, презентованим спеціалістом високої категорії.

Самостійна робота, а саме: робота зі спеціальною літературою, використання відео- та аудіоресурси, користування мережею Інтернет. Не зважаючи на підвищення значення нових інформаційних технологій в самостійній роботі основним джерелом знань, як і раніше, залишаються книги, періодичні видання. Саме тому основним видом самостійної роботи з книгою, як зазначає Р. Вайноле, є професійно-орієнтоване читання – складна інтелектуальна діяльність, зумовлена професійними інформаційними потребами фахівця, яка є формою активного непрямого вербального письмового спілкування. Основною метою професійно-орієнтованого читання є сприйняття, засвоєння та подальше цілеспрямоване застосування накопичених досвіду та знань, які сприяють тривалій фаховій самоосвіті, саморозвитку та самовдосконаленню. Хоча все більш інтенсивно освоюються соціальними працівниками й інші джерела: дистанційне навчання, Інтернет, радіо, кіно, телебачення, інформаційні технології, інтерактивні технології, тощо.

Консультування слухачів – як напрям професійного самовдосконалення соціальних працівників інститути та факультети підвищення кваліфікації стали використовувати у своїй діяльності. Хоча даний напрям мало користується популярністю у спеціалістів, які ще не розуміють потенційних можливостей цих консультацій. Розвиток же консультування як напряму професійного самовдосконалення соціальних працівників пов'язують, з одного боку, з наявністю підготовлених консультантів, що володіють психотехнічних прийомами, знайомими з сучасними технологіями в галузі консультування (нейролінгвістичне програмування, практична психологія та ін.), з іншого боку, з умінням і готовністю фахівців виявляти проблеми, з якими буде пов'язана професійна консультація.

Консультації у працівників ресурсних центрів. Ресурсні центри набули своєї популярності завдяки можливості отримати в них швидко та якісно консультаційні послуги. Працівники ресурсних центрів надають як індивідуальні консультації, так і групові. Консультації надаються по телефону, електронною поштою, можливий виїзд консультантів до організації чи спеціаліста-замовника.

Конкурс щодо присвоєння почесного звання “Майстер соціальної роботи”. Метою даного конкурсу є визнання творчого рівня розвитку професійних вмінь соціальної допомоги дітям, сім’ям та молоді в територіальній громаді. Почесне звання “Майстер соціальної роботи” присвоюється за високий рівень професійної майстерності у галузі соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю в територіальній громаді з врученням посвідчення, іменного буклету та нагрудного знаку.

Конкурс „Кращий молодий соціальний працівник року” проводиться Київським центром соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, має публічний характер і передбачає широку відкритість та інформування, метою якого є публічне визнання професійних досягнень в практичній діяльності талановитих молодих фахівців мережі центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді м. Києва та стимулювання їхнього професійного зростання. Завдання Конкурсу: визначити молодих працівників мережі ЦСССДМ м. Києва; сприяти розвитку особистісного потенціалу фахівця ЦСССДМ м. Києва; поширити найкращий досвід роботи працівників ЦСССДМ м. Києва шляхом публікації методичних розробок фахівця, організації проходження стажування для інших спеціалістів тощо; привернути увагу громадськості до ролі працівника соціальної служби, підвищити рівень його авторитету.

Плануючи власне професійне зростання, необхідно врахувати такі моменти, як: головна мета (чого досягнути, що вдосконалити); перелік найближчих і подальших конкретних цілей; шляхи і засоби досягнення найближчих цілей; зовнішні умови досягнення цілей; внутрішні умови досягнення цілей; запасні варіанти і шляхи їх досягнення.

Професійний розвиток соціального працівника – постійний процес. Він не пов’язаний лише з періодом навчання і триває протягом всієї професійної діяльності. Знань, що отримані в інституті десять чи двадцять років тому, зовсім недостатньо для даної професії. Постійно змінюється соціальне середовище, виникають нові проблеми та обставини. Змінюється законодавство, розширюється доступний соціальний інструментарій та методологія. Всьому цьому потрібно вчитися, незалежно від віку та посади.

Список використаної літератури

1. **Васюта О. І.** Вимоги до освітнього стандарту з соціальної роботи згідно Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] / Васюта О.І. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
2. **Веретенко Т. Г.** Вступ до спеціальності: соціальна педагогіка. Модуль 2 : навч. посіб. / Т. Г. Веретенко, О. М. Денисюк. – К. : Київськ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – 124 с.
3. **Енциклопедія** для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К., Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. **Енциклопедія освіти** / гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. **Культура** життєвого самовизначення : інтегративний курс для учнів загальноосв. навч. закладів : метод. посіб. : у 3–х ч. / [О. В.

Безпалько, М. І. Босенко, Р. Х. Вайнола та ін.] ; наук. кер. та ред. І. Д. Звереві. – К. : Златограф, 2004. – Ч. 3. Старша школа. – 316 с. **6. Поліщук В. А.** Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід : посібник / Поліщук В. А. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 184 с. **7. Троценко Н. Є.** Професійне самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Троценко Наталія Євгенівна. – Луганськ, 2012. – 243 с. **8. Спеціальність 8.040202 «Соціальна робота»** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vmurol.com.ua>.

Тимошенко Н. Є. Етапи професійного зростання соціальних працівників в системі неперервної професійної освіти

У статті розглядаються етапи професійного зростання соціальних працівників в системі неперервної освіти та її структурних компонентів; представлено форми професійного самовдосконалення соціальних працівників та які моменти потрібно враховувати при плануванні професійного зростання.

Ключові слова: допрофесійна підготовка, різнорівнева професійна підготовка у ВНЗ, післядипломне навчання, післядипломна освіта, професійне самовдосконалення соціальних працівників.

Тимошенко Н. Е. Этапы профессионального роста социальных работников в системе непрерывного профессионального образования

В статье рассматриваются этапы профессионального роста социальных работников в системе непрерывного образования и его структурных компонентов; представлены формы профессионального самосовершенствования социальных работников; какие моменты нужно учитывать при планировании профессионального роста.

Ключевые слова: допрофессиональная подготовка, разноуровневая профессиональная подготовка в вузах, последипломное обучение, последипломное образование, профессиональное самосовершенствование социальных работников.

Tymoshenko N E Stages of professional development of social workers in the system of continuous professional education

This paper deals with the stages of professional development of social workers in the system of lifelong learning and its structural components, represented a form of professional self-improvement and social workers are points to consider when planning professional development.

Keywords: pre-professional training, multilevel training in higher education, postgraduate education, postgraduate education, professional self-improvement and social workers.